

АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ІНФОРМАЦІЙНУ БЕЗПЕКУ

ANALYSIS OF NATIONAL INFORMATION SECURITY LEGISLATION

Шевчук М.О., к.ю.н.,

докторант кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Стаття присвячена аналізу національного законодавства України у сфері інформаційної безпеки, яке є ключовим елементом забезпечення державного суверенітету, національної безпеки та захисту прав громадян у сучасному інформаційному суспільстві. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та зростання кіберзагроз, актуальність забезпечення інформаційної безпеки на державному рівні значно зросла. Очевидно, що будь-яке законодавство повинно базуватися на чіткій, науково обґрунтованій та об'єктивно зумовленій правовій системі. У статті зауважується про важливість створення цілісної галузі інформаційного права, яка забезпечує формування чітких законодавчих норм, закріплених у конкретних законах і підзаконних нормативно-правових актах. Саме тому розробка й удосконалення вітчизняного законодавства з безпекових питань інформаційної сфери мають відбуватися на міцному теоретичному фундаменті, науковому обґрунтуванні місця в загальній системі права підгалузі правового забезпечення інформаційної безпеки, а також її взаємодії з іншими правовими галузями та інститутами. Незважаючи на стратегічну важливість інформації як ресурсу держави, наукові дослідження та законодавство України щодо інформаційної безпеки залишаються недостатньо розробленими. Відсутність єдиного розуміння поняття «інформаційна безпека» створює розбіжності як у наукових працях, так і в нормативно-правових актах. Тому актуальним є проведення дослідження цього поняття в контексті національного законодавства. Також важливо підкреслити, що в статті проаналізовано основні нормативно-правові акти, що визначають правові засади інформаційної безпеки в Україні. Особлива увага приділяється Конституції України як фундаментальному документу та Основному Закону нашої держави, що закріплює права громадян на інформацію та встановлює основи для захисту інформаційного простору. Після неї слідує Закон України: «Про інформацію», «Про захист персональних даних», «Про державну таємницю», «Про національну безпеку України», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та ін. Окрім того, визначено роль стратегічних документів, зокрема Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021 у формуванні державної політики у цій сфері. Підкреслено, що адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів є пріоритетним завданням для зміцнення інформаційної безпеки та посилення співпраці з міжнародними партнерами. У статті зазначено, що, попри значний прогрес у регулюванні цієї сфери, існує необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правової бази. Пропонується розробка єдиного Інформаційного кодексу України. Також розглядається значення гармонізації українських стандартів із міжнародними, що дозволить не лише посилити захист інформаційного простору, але й інтегрувати Україну у світовий інформаційний простір.

Ключові слова: інформаційна безпека, національна безпека, правове регулювання, інформаційна сфера, національне законодавство, інформаційні відносини, нормативно-правові акти, інформація.

The article is devoted to the analysis of the national legislation of Ukraine in the field of information security, which is a key element of ensuring state sovereignty, national security and protection of citizens' rights in the modern information society. In the conditions of the rapid development of digital technologies and the growth of cyber threats, the urgency of ensuring information security at the state level has increased significantly. Obviously, any legislation should be based on a clear, scientifically sound and objectively determined legal system. The article emphasizes the importance of creating an integral branch of information law which ensures the formation of clear legislative norms enshrined in specific laws and regulations. That is why the development and improvement of national legislation on security issues of the information sphere should be based on a solid theoretical foundation, scientific substantiation of the place of the sub-branch of legal support for information security in the general system of law, as well as its interaction with other legal branches and institutions. Despite the strategic importance of information as a resource of the state, scientific research and legislation on information security in Ukraine remain underdeveloped. The absence of a common understanding of the concept of "information security" creates discrepancies in both scientific works and regulatory acts. Therefore, it is important to conduct a study of this concept in the context of national legislation. It is also important to emphasize that the article analyzes the main legal acts defining the legal framework of information security in Ukraine. Particular attention is paid to the Constitution of Ukraine as a fundamental document and the Basic Law of our country, which enshrines the rights of citizens to information and establishes the basis for the protection of the information space. It is followed by the Laws of Ukraine: "On Information", "On Personal Data Protection", "On State Secrets", "On National Security of Ukraine", "On Basic Principles of Cybersecurity of Ukraine", etc. In addition, the role of strategic documents, in particular the Information Security Strategy, approved by the Decree of the President of Ukraine of 28.12.2021 No. 685/2021, in shaping state policy in this area is determined. It is emphasized that the adaptation of national legislation to international standards is a priority task for strengthening information security and enhancing cooperation with international partners. The article notes that despite significant progress in regulating this area, there is a need to further improve the legal framework. The author proposes to develop a unified Information Code of Ukraine. The author also considers the importance of harmonizing Ukrainian standards with international standards, which will not only strengthen the protection of the information space, but also integrate Ukraine into the global information space.

Key words: information security, national security, legal regulation, information sphere, national legislation, information relations, regulations, information.

Інформаційна сфера характеризується високими темпами розвитку, що обумовлено зростанням ролі інформації та інформаційних ресурсів у всіх процесах суспільної життєдіяльності. Тому питання інформаційної безпеки набуває все більшої актуальності. Україна, як і багато інших країн, стикається з низкою викликів у цій сфері, пов'язаних з розвитком цифрових технологій, зростанням кіберзагроз та порушенням конфіденційності даних.

Необхідно зауважити, що не існує єдиного визначення поняття «інформаційна безпека». До прикладу, у Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [1], «інформаційна безпека» трактується як стан, при якому забезпечується

захист життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави в цілому, при якому запобігається завдання шкоди через: неповноту, несвоєчасність та невірогідність інформації, яка використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки використання інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації. Запропонований підхід, на наш погляд, містить односторонній підхід до забезпечення інформаційної безпеки. Враховуючи міжнародний досвід, вважаємо, що доцільно включати у зміст цього поняття також ще й заходи активної оборони. Активна оборона передбачає не лише виявлення та нейтралізацію загроз, але й постійне вдо-

сконалення систем захисту, розробку нових методів протидії кіберзагрозам та проведення наступальних операцій у кіберпросторі. Такий підхід відповідає сучасним викликам у сфері інформаційної безпеки та дозволяє ефективніше та дієвіше протистояти кіберзагрозам.

Відповідно до Закону України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» інформаційна безпека – це невід’ємна частина політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки. Окрім того, зазначається, що об’єктами інформаційної безпеки є інформаційні ресурси, канали інформаційного обміну і електронної комунікації, механізми забезпечення функціонування електронних комунікаційних систем і мереж та інші елементи інформаційної інфраструктури держави [2].

У зв’язку з динамічним розвитком інформаційних технологій та зростанням кіберзагроз, актуальним та необхідним завданням є аналіз концептуальних засад чинного законодавства в сфері інформаційної безпеки з ціллю оцінки їхньої відповідності сучасним викликам [3, с. 117].

Доцільно звернути увагу на те, що найвагомим правовим актом національного законодавства про інформаційну безпеку України є Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Остання є найвищим актом у сфері захисту інформації. Конституція України не лише проголошує загальне право на інформацію, але й деталізує деякі його аспекти, гарантуючи доступ громадян до конкретних джерел інформації. Цей фундаментальний закон закладає міцну основу для подальшого розвитку законодавства, спрямованого на забезпечення інформаційної безпеки в державі в цілому.

Важливо підкреслити, що в ст. 32 Конституції України зауважується, що «не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків визначених законом і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Ст. 34 підкреслює та звертає увагу на тому, що «кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Інші інформаційні права та свободи також знайшли відповідне закріплення у статтях Основного Закону нашої держави: цензура заборонена (ст. 15) і тут важливо підкреслити, що забороняючи цензуру, Конституція створює умови для вільного поширення інформації і розвитку громадянського суспільства; також кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31); кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена (ст. 50) [4]. Варто зауважити, що багато прав і свобод, закріплених у Конституції України, мають виразний інформаційний характер. Необхідно зазначити, що відповідно до ст. 17 Основного Закону нашої держави інформаційна безпека зазначена як конституційно-правова категорія. У цій статті підкреслено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найвагомими функціями держави та є справою всього Українського народу [4].

Отже, стає зрозуміло, що на законодавчому рівні інформаційна безпека була закріплена як один з найважливіших елементів державності, що має рівнозначне значення з суверенітетом та територіальною цілісністю. Це підкреслює, що захист інформаційного простору є невід’ємною складовою національної безпеки України.

Хочемо зауважити, що після Конституції основними законами, що регулюють інформаційну безпеку в Україні, є Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист персональних даних», Закон України «Про державну таємницю», Закон України «Про національну безпеку України», Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та ін.

Доцільно зазначити, що Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ здійснює регулювання відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації [5]. Вищезазначений закон є важливим нормативно-правовим актом, який регулює широкий спектр відносин у сфері інформації, а саме: визначає головні та основні принципи інформаційних відносин, встановлює суб’єктів і об’єкт інформаційних відносин, право на інформацію та її гарантії, окреслює загальні положення відповідальності за порушення законодавства про інформацію та ін.

Окрім того, хочемо виокремити, що нормативно-правова база України передбачає комплексний підхід до регулювання відносин, що виникають у процесі обробки, зберігання та використання електронної інформації суб’єктами підприємництва. Ці питання регулює Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [6]. Останній є регулятором відносин між власниками інформації і власниками інформаційно-телекомунікаційних систем, між власниками різних систем, власниками систем і користувачами.

Підзаконні акти є невід’ємною частиною правової системи України і відіграють вирішальну роль у конкретизації та реалізації загальних принципів інформаційної безпеки. Вони деталізують механізми захисту державних інтересів та прав громадян у цифровому просторі. Ці акти мають важливе значення для безперервного функціонування механізму, метою якого є забезпечення інформаційної безпеки в Україні, а саме – стану захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об’єктивної інформації.

Серед підзаконних актів особливе місце посідає Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021 [7]. Стратегія стала важливим кроком у забезпеченні стійкості України перед сучасними викликами та загрозами, що виникають в інформаційному просторі. Цей документ визначає основні засади та пріоритети державної політики в сфері інформаційної безпеки, враховуючи зростаючу роль інформації як стратегічного ресурсу та посилення інформаційних загроз. Проте, слід підкреслити, що вищезгадана Стратегія інформаційної безпеки була прийнята до 24 лютого 2022 року, дня, коли розпочалось повномасштабне вторгнення РФ на територію нашої суверенної та незалежної держави, саме тому цей документ є дещо застарілим. Існуюча Стратегія інформаційної безпеки, хоча й не повністю відповідає сучасним викликам, проте має вагомий значення при визначенні стратегічних напрямів щодо вдосконалення інформаційної безпеки України.

Слід звернути увагу й на укази Президента України у сфері забезпечення інформаційної безпеки, а саме: Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014 року «Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України»: Указ Президента України від 01.05.2014 р. № 449/2014; Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про План реалізації Стратегії кібербезпеки України» та ін.

Хочеться особливу увагу звернути на рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022 [8]. Це вагомий документ, який визначає напрямки державної політики у сфері забезпечення безпеки України. Ця Стратегія є відповіддю на нові виклики та загрози, з якими зіткнулася наша держава. Також цей документ визначає реальні й потенційні загрози державній безпеці України,

напрями та завдання державної політики у сфері державної безпеки, є основою для планування і реалізації політики у сфері державної безпеки.

Кабінет Міністрів України відіграє ключову роль у формуванні та вдосконаленні правового поля в сфері інформаційної безпеки. Нормативно-правові акти, що приймаються Кабінетом Міністрів України спрямовані на оперативне та швидке реагування на виклики та загрози в інформаційному просторі. Саме тому нормотворча діяльність Кабінету Міністрів України є важливим інструментом для забезпечення інформаційної безпеки нашої держави. Доцільно зауважити про деякі постанови та розпорядження, а саме: Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.03.2022 р. № 263. Остання була прийнята в умовах повномасштабної російської агресії проти нашої держави та мала на меті забезпечити безперебійну роботу критично важливих інформаційних систем в надзвичайних умовах. Цей документ став одним із ключових та важливих нормативно-правових актів, що регулюють функціонування цифрової інфраструктури України під час війни. Документ передбачає заходи щодо захисту інформації від несанкціонованого доступу, розголошення, знищення, пошкодження, зміни, копіювання, блокування, а також від інших незаконних дій, які можуть виникнути.

Також вагомим місцем займають такі документи як: Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2023 р. № 272-р, Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії забезпечення державної безпеки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.04.2023 р. № 328-р та ін.

Також доцільно зауважити, що центральні органи виконавчої влади, шляхом видання наказів, інструкцій та розпоряджень створюють деталізовану систему нормативно-правового регулювання у сфері інформаційної безпеки. Ці акти охоплюють широкий спектр питань, від технічних аспектів захисту інформації до організаційних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки інформаційного простору України.

Окрім того, потрібно звернути увагу на те, що до складу документів, які визначають нормативно-технічну базу захисту інформації в Україні, належать також стандарти та галузеві матеріали. Це нормативні документи, що розробляються та затверджуються державними органами або спеціалізованими організаціями. Вони встановлюють обов'язкові вимоги, яким повинна відповідати інформаційна безпека в різних галузях діяльності.

Стандарти відіграють значну роль в інформаційній безпеці, оскільки забезпечують однаковість в галузі інформаційної безпеки, стандартизують процедури для захисту інформації, методи забезпечення конфіденційності, цілісності та доступності даних. Важливим аспектом є також контроль за виконанням вимог цих стандартів. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснює аудит і моніторинг впровадження стандартів, забезпечуючи тим самим їхню дієвість у реальних умовах. Таким чином, стандарти та галузеві матеріали є основою для розвитку системи інформаційної безпеки, спрямованої на захист як національних інтересів, так і прав громадян.

Для забезпечення інформаційної безпеки в Україні розроблено такі державні стандарти та нормативні документи: Загальні положення щодо захисту інформації в комп'ютерних системах від несанкціонованого доступу (НД ТЗІ 1.1-002-99); Вимоги до захисту інформації WEB-сторінки від несанкціонованого доступу (НД ТЗІ 2.5-010-03); Порядок проведення робіт із створення комплексної системи захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційній системі (НД ТЗІ 3.7-003-05).

Розвиток правової бази передбачає постійну адаптацію вітчизняних стандартів до міжнародних вимог. Саме тому

одним із пріоритетних напрямів розвитку законодавства у сфері захисту є забезпечення того, щоб наші національні стандарти відповідали сучасним міжнародним вимогам. Це дозволить не тільки підвищити рівень захищеності інформації в країні, а й сприяти інтеграції України в глобальний інформаційний простір. Законодавець розробив Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» щодо підтвердження відповідності інформаційної системи вимогам із захисту інформації» від 04.06.2020 р. № 681-IX [9]. Мета закону - забезпечити більш високу якість захисту інформації відповідно до європейських вимог. Важливо зазначити, що відповідно до вимог закону Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України розробила низку стандартів, які відповідають сучасним європейським критеріям оцінки захищеності інформації від кіберзагроз, а саме: Порядок категоріювання безпеки інформаційної системи та інформації (НД ТЗІ 3.6-005-21); Порядок авторизації безпеки інформаційних систем (НД ТЗІ 2.6-004-21); Порядок моніторингу безпеки інформаційних систем (НД ТЗІ 3.6-008-21) та ін.

Отже, з вищевикладеного стає цілком зрозуміло, що аналіз національного законодавства України у сфері інформаційної безпеки свідчить про значний рівень уваги держави до цього стратегічного напрямку. Інформаційна безпека визначена як невід'ємна складова національної безпеки, що забезпечує захист суверенітету, територіальної цілісності, демократичного ладу, прав і свобод громадян в інформаційному просторі. Україна рухається у напрямку створення сучасної та ефективної системи захисту інформаційного простору. Однак, виклики, пов'язані з розвитком цифрових технологій та зростанням кіберзагроз, вимагають постійного вдосконалення законодавства. Ключовими завданнями залишаються:

Національне законодавство має постійно розвиватися, щоб відповідати викликам сучасного інформаційного суспільства та захищати інтереси всіх його учасників. Для забезпечення ефективного функціонування інформаційного суспільства необхідні нові закони, які б враховували як інтереси держави та бізнесу, так і права громадян. Ці закони повинні бути адаптивними до швидких технологічних змін та забезпечувати баланс між інноваціями та захистом інформації. Одним із шляхів до поліпшення системи інформаційного законодавства України може стати розроблення Інформаційного кодексу України, що дозволить розв'язати проблему подолання протиріччя у законодавчих та нормативно-правових актах, забезпечити єдність нормативно-правового поля [10].

Інтеграція України у світовий правовий простір [11]. Остання передбачає процес адаптації нашого національного законодавства до міжнародних норм (насамперед європейських норм і стандартів у сфері інформаційної безпеки). Це дозволить нам не тільки посилити співпрацю з європейськими партнерами, але й підвищити рівень захисту інформації в Україні та забезпечити відповідність нашим законам сучасним міжнародним вимогам.

Швидкі темпи розвитку цифрових технологій вимагають від законодавства постійної адаптації до нових викликів і загроз. Це передбачає не лише оновлення існуючих правових норм, а й розробку нових механізмів регулювання, які б забезпечували:

Прогнозування: Передбачення нових загроз і ризиків у сфері інформаційної безпеки та своєчасне впровадження превентивних заходів.

Ефективний моніторинг: Постійний моніторинг інформаційного простору для виявлення прогалин та аналізу їх причин.

Швидке реагування: Розробку чітких алгоритмів реагування на прогалини, що дозволяють мінімізувати їхні негативні наслідки.

Створення ефективних механізмів взаємодії між усіма зацікавленими сторонами для обміну інформацією та координації дій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки: Закон України від 09.01.07 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2007, № 12, ст.102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
2. Про Концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1998, № 27-28, ст.182. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
3. Максименко Ю.Є. Теоретико-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992, № 48, Ст. 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
6. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1994, № 31, ст.286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
7. Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
8. Стратегія забезпечення державної безпеки, затверджена Указом Президента України від 16.02.2022 р. № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/56/2022.#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
9. Про внесення змін до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» щодо підтвердження відповідності інформаційної системи вимогам із захисту інформації: Закон України від 04.06.2020 р. № 681-IX. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2020, № 42, Ст. 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/681-20#Text> (дата звернення: 19.12.2024).
10. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіка – правовий аспект. Навчальний посібник. (Київ, 26.06.2005 р.) Київ, 2005. С. 432.